

EL DAURAT DEL RETAULE MAJOR DE L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE SANT JOAN BAPTISTA DE VALLS, OBRA DEL DAURADOR MAGÍ TORREBRUNA (1699-1702)

Francesc Olivé i Ollé

Paraules clau: Daurat, Magí Torrebruna, Valls, retaule, església parroquial, segle XVII.

Resum: El daurat del retaule major de l'església parroquial de Sant Joan Baptista de Valls va ser una de les darreres obres del notable daurador de Cardona, Magí Torrebruna I. En aquest article, a més de plantejar el marc ideològic en què es féu l'obra i d'explicar el procediment del daurat, s'analitzen els pactes de la capitulació, la contractació dels treballs, els artistes que optaren per fer l'obra, i com els jurats de Valls van pagar les 4.400 lliures amb què s'ajustaren els treballs.

Abstract: The gilding of the altarpiece in the parish church of Saint John the Baptist of Valls was one of the last works of the outstanding gilder from Cardona, Magí Torrebruna I. In this article, in addition to introducing the ideological environment in which the work was done and explaining the process of gilding, other issues are analysed: the pacts of capitulation, the contracting of jobs, the artists who chose to do the work and how the councils of Valls paid 4,400 pounds with which the jobs were adjusted.

A l'ombra del Concili de Trento

L'exemplificació hagiogràfica a través del *Flos sanctorum*,¹ aquell recull d'històries i llegendes medievals sobre la vida i mort dels sants, sovint inspirades en la *Legenda aurea* del beat, arquebisbe de Gènova, fra Jacopo della Voragine (1230-1298), va ser una bona base sobre la qual l'Església catòlica engranà el calculat programa iconogràfic que, en la seva missió catequitzadora, va difondre arreu en forma d'imatges. D'aquesta manera si la cultura escrita —especialment a partir de la utilització de la impremta— va ser el mitjà erudit pel qual es van establir els patrons que havien de regir la vida religiosa, no va ser sinó a través de les imatges dels retaules de les esglésies que aquell missatge arribaria al poble. El pare de l'Església, sant Gregori el Gran, ja ho havia expressat segles abans en afirmar: “El que són els llibres per als que saben llegir, el mateix fa la pintura respecte dels rudes, ja que els ignorants veuen en ella allò que han de seguir”.²

Dins d'aquest context recordem que la construcció de la nova església parroquial de Sant Joan Baptista de Valls se situa, bàsicament, entre l'any 1570 i el 1583.³ És l'època en què l'arquebisbat de Tarragona esdevé capdavanter en l'aplicació de les noves directrius eclesiaístiques sorgides de les disposicions del Concili de Trento; constitucions conciliars que, al cap i a la fi, esdevindran en l'essència ideològica de l'anomenada Reforma Catòlica. D'una banda, assistim a una reforma espiritual i dogmàtica dins de l'Església, però també a una reforma de dimensió sociocultural que, a Catalunya, va tenir en la pietat cívica el mitjà eficaç d'implantar i d'imposar la doctrina reformista.⁴ És l'època en què les universitats de les viles acullen, en la mesura de les seves possibilitats, els ordes religiosos nous i els proporcionen terrenys i altres mitjans per fundar els seus convents.⁵ Promouen el culte als nous sants i estableixen institucions i cerimonials per a les solemnitats anuals més rellevants.

A Catalunya la Reforma Catòlica té el seu començament en la celebració del concili provincial de Tarragona de 1564 i 1565. Les seves constitucions regulen aspectes litúrgics, de culte, el calendari festiu i donen normes sobre benifets i costums. També estableix disposicions sobre la celebració de la missa, els altars, als quals mana

¹ Agraeixo al senyor Jordi París, director del Museu de Valls, i bon amic, els seus suggeriments en el plantejament de diferents parts d'aquest article i en la selecció de les il·lustracions.

El *Flos sanctorum* més conegut arreu d'Espanya va ser el que va escriure en dos volums el jesuïta Pedro de Ribadeneira. Editats per primera vegada el 1599 se'n van fer, com a mínim, unes altres vint edicions.

² FÀBREGA-SERRA, 2008, p. 14-15. INTERIAN DE AYALA, 1782, p. 10.

³ OLIVÉ, 1983. GARCÍA, 2001.

⁴ KAMEN, 1998, p. 67.

⁵ A Valls, el 1563 els frares de Jesús o jesuïtes demanen uns terrenys a la vila per fundar un convent, però sembla que la petició no va prosperar. El 1579 els caputxins s'estableixen a Valls, on funden un convent i el primer noviciat de la Península. El 1581 són els mínims els que també funden el seu convent. PUIGJANER, 1881, p. 141, 143, 165 i 167.

tancar amb reixes, i sobre el lloc en què els homes i les dones s'han de situar en els temples disposant que, uns i altres, han de mantenir-se separats entre ells.⁶ Aquest concili provincial és el que, de fet, inicia l'aplicació del tridentí a casa nostra.⁷

En la sessió XXV del Concili de Trento els pares conciliars s'ocupen de la invocació i veneració dels sants, de les seves relíquies i de les imatges sagrades, i donen instruccions sobre la matèria que tindran àmplia repercussió en els programes iconogràfics i simbòlics dels segles XVII i XVIII. Es posa de manifest que, no tan sols són importants la dimensió litúrgica de les celebracions i la concepció espacial o representativa del temple, sinó que també a través dels retaules “amb històries de la nostra redempció, expressades en pintures i altres còpies, s'instrueix i confirma el poble recordant-li els articles de la fe, i reflexionant continuament en ells...”.⁸ Aquesta revaloració de la funció didàctica de les imatges, pròpia, tanmateix, de la Reforma Catòlica, portà a no donar per veritablement acabada l'obra de construcció d'una església si aquella no disposava del seu corresponent retaule major, i encara més, moltes directrius de diferents bisbats catalans feien remarca, fins a les acaballes del segle XVIII, en què calia procedir a la dauradura del retaule.⁹

El daurat o dauradura

El procés de daurat d'un retaule consistia principalment en dos tipus de tasques. De primer, s'havia de preparar el suport: condicionar la fusta del retaule a fi de poder rebre, posteriorment, els treballs de policromia. Després, venia la comesa més delicada, aquella que consistia en els processos d'aplicació i brunyit dels pans d'or o dauradura, els estofats i les carnacions.¹⁰

La preparació començava, en primer lloc, escaldant la fusta amb aigua calenta per desgrijar-la, treure'n les restes de serradures i obrir el porus, i després, es fregava amb alls, especialment als grocs, nusos i altres irregularitats, això facilitava l'adherència de les capes de guix que s'aplicarien després.¹¹ Si calia, es procedia també a l'encastament, encanyissat o endrapat de fissures i juntes dels taulons de l'estructura del retaule amb cànem i teles encolades. A continuació s'aplicaven, en calent, diverses capes d'aiguacuit, o cola animal,¹² i guix; capes, esteses de més espesses a més fluides, que perseguïen anivellar i allisar les concavitats de les parts entallades. Quan aquestes capes de guix

⁶ RAVENTÓS, 2000, p. 71-72.

⁷ BADA, 1997, p. 86.

⁸ Vegeu el text íntegre del Concili de Trento (1545-1563), en castellà, a Multimèdies: [Biblioteca Electrónica Cristiana]: <http://www.multimedios.org/docs/d000436/p000005.htm#4-p0.15>.

⁹ SOLÀ, 2006, p. 312-316.

¹⁰ PÉREZ SANTAMARIA, 1988, p. 62-67.

¹¹ *Alba daurada*, 2006, p. 99.

¹² L'aiguacuit o la cola de conill es feia amb carnassa, pells, ossos i cartilags d'animal molt bullits. Aquesta cola feia d'aglutinador del guix.

ja estaven seques es procedia a escatar i afinar totes les superfícies amb els ferros d'escatar o amb la pedra tosca,¹³ una feina que, a l'actualitat, es faria amb papers de vidre. Durant el procés d'enguixat es feien també els relleus d'estofa, que consistia en aplicar petits gruixos amb la mateixa barreja d'imprimació, però més espessa, a fi d'obtenir els detalls i textures que després serien daurades.

Un cop emblanquinada la superfície del retaule amb les capes de guix preparatòries, se li donava una capa de tremp mare i quedava ja tot a punt de rebre les successives mans de bol: una mena d'argila molt fina que és imprescindible com a base on adherir els pans d'or i després poder-los brunyir. Primer, s'aplicaven dues o tres capes de bol groc o ocre, i després, dues o tres més, de bol d'Armènia: el més delicat i fi, que és d'una tonalitat vermellosa fosca. Els bols s'estenien dissolts amb tremp (cola rebaixada convenientment) per totes les superfícies que s'havien de daurar, i després de ser curosament brunyit amb un fregall d'espart podia rebre els pans d'or.

L'or per al daurat del retaule el preparava el batifuller, que era la persona l'ofici de la qual consistia en treballar els metalls a cops de martell reduint-los a fulls o planxes molt primes. Batia el metall posant entre dos pergamins uns grans d'or¹⁴ o un altre metall i els aplanava, picant-los amb maces o martells, fins a fer-ne finíssims fulls del metall que, en el cas de l'or, el daurador aplicaria sobre la base de bol.¹⁵

Entre els estris que empraven els dauradors per aplicar l'or cal enumerar el coixí de daurar, que és un paral·lelepípede de fusta que aguanta un gruix de buata recoberta de pell de camussa i que serveix per tenir i tallar els pans d'or; el ganivet de daurar; la polonesa de pèl de cua de marta o d'orella de bou, que serveix per transportar l'or del coixí a la zona per daurar; l'aplanador; les paletines i els pinzells de diferents tipus i formes; el brunyidor de pedra d'àgata, que, passat per damunt de les superfícies daurades amb la pressió necessària, permet brunyir i obtenir la brillantor característica dels bons daurats, i els cisells de diferents mides i models segons els tipus de decoració, que són punxons o varetes metàl·liques de puntes amb formes diferents que serveixen per picar damunt les superfícies daurades i obtenir textures i dibuixos variats.

Per aplicar el full d'or (el daurat) calia, abans que res, preparar l'aigua de daurar (aigua destil·lada, o aigua de pluja, amb una petita part d'esperit de vi) i tenir cura que a l'espai on es treballava no hi hagués corrent d'aire ni pols. Aleshores, amb l'ajut d'un pinzell, es procedia a mullar amb aquesta aigua una part del bol segons la mida del trosset de pa d'or que prèviament s'havia tallat amb el ganivet de daurar, i s'hi aplicava mitjançant la polonesa. Aquesta operació es repetia fins acabar

¹³ *Alba daurada*, 2006, p. 100. La feina dels oficials dauradors quan afinaven el guix amb la pedra tosca s'anomenava *toscar*.

¹⁴ El *gra* és el pes emprat en joieria igual a 1/4 del quirat o al 1/36 de l'argenç o adaram, i que correspon a 0,058 g per a l'or i l'argent. ALSINA-FELIU-MARQUET, 1990, p. 160.

¹⁵ Vegeu el ms. 652 de la Biblioteca del Monestir de Montserrat.

el treball. Tot seguit, es procedia al brunyit, que es feia mitjançant el brunyidor de pedra d'àgata. La brillantor s'aconseguia fregant les parts daurades, ja assecades, amb moviments rotatius, suaus i amb la pressió necessària. Finalment, per protegir els daurats s'aplicaven vernissos fets principalment a base de goma-laca. També era habitual aplicar colradures, que era l'ús d'una pintura o vernís acolorit transparent sobre superfícies metàl·liques, normalment a base de pans de plata, també d'or, i, més antigament, amb estany.¹⁶ Aquest vernís de goma-laca tenyida podia donar un color daurat a zones platejades prèviament, és a dir, on s'havia aplicat pans de plata, sempre més econòmics, en comptes de pans d'or.

Un cop s'havien acabat els daurats es procedia a estofar les parts del retaule que ho requerien. L'operació consistia en pintar al tremp sobre l'or brunyit, formant relleu, i, sovint, amb motius decoratius més o menys complexos, especialment en els drapejats. Les carnacions, o el pintat al tremp de les parts del cos de les imatges que queden al descobert com ara rostres, mans, peus, i altres parts, es feia al final de tot el procés.

El retaule major de Sant Joan Baptista de Valls

El 5 de desembre de 1602, el Consell General de la vila determinà acabar l'obra de l'església parroquial nova amb la construcció del retaule major. Comissionà als jurats perquè fessin tot allò que fos convenient a fi que l'obra fos digne del "nostre Patró Sant Joan Batista i de la vila".¹⁷ Cal atribuir, probablement, la traça del retaule a Agustí Pujol, el qual, el 1614, obrà els primers elements escultòrics de la socolada de pedra del retaule, en la qual també hi van intervenir els escultors francesos Cai-xal i Bouquet.¹⁸ A la part alta d'aquesta socolada o banc, configurant una magnífica predel·la, hi ha, d'esquerra a dreta, vuit escenes de la Passió del Senyor (Oració a l'Hort, Flagel·lació, Coronació, Sentència, Caiguda, Crucifixió, Davallament i Sepulcre), treballades amb alabastre de Sarral i obrades el 1618 en alt relleu, per l'escultor Onofre Fuster, de Tortosa.¹⁹

El retaule s'aixeca exempt al mig del presbiteri, just per sota de la clau de volta que recull els nervis que tanquen l'absis de l'església. Damunt del sòcol petri descrit es bastí una gran caixa de fusta d'alba que, per la seva part frontal, presenta tres carrers principals que s'alcen en dos pisos o andanes, un àtic i un coronament.

Un guardapols emmarca els carrers pels laterals fins a la segona andana. Té forma de dues torres quadrangulars, que, per les tres cares visibles, presenten gran profusió d'elements arquitectònics, inspirats en la *Regola* de Vignola,²⁰ i que avancen respecte del

¹⁶ Rescat 3, 1997, p. 3.

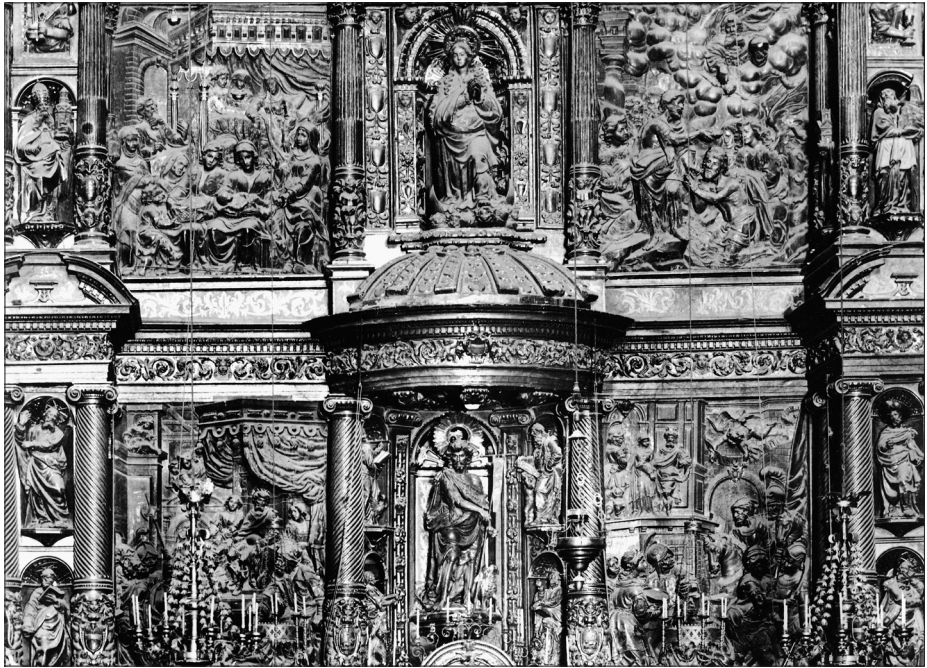
¹⁷ MORAGAS, 1931, p. 2.

¹⁸ TRIADÓ, 1984, p. 54. MORAGAS, 1934, p. 295.

¹⁹ RIBAS, 1931, p. 3.

²⁰ VIGNOLA, 1563.

frontal del retaule per encabir, entre columnes, fornícules amb escultures exemptes.²¹ Al carrer del Mig, el més important, està reservat a les figures del patró sant Joan Baptista en el primer pis, i de la Mare de Déu (una Puríssima) en el segon; imatges que se situen en les seves fornícules o pasteres corresponents. Envoltan sant Joan Baptista els quatre sants evangelistes (sant Joan, sant Lluç, sant Marc i sant Mateu), col·locats a dues alçades i dins d'un nínxol cada un. També a la part central, però a l'àtic, hi ha un quadre entallat que representa, com en la majoria dels retaules barrocs, l'escena de la Crucifixió (Jesús crucificat amb Maria i l'evangelista sant Joan als peus, un a cada costat). Més amunt, remata el coronament, una imatge de l'arcàngel sant Miquel.

Detall del primer i segon pis del retaule, amb els quadres de la vida de sant Joan, i les escultures del titular sant Joan, envoltat de les dels quatre evangelistes, la de la Puríssima, i part de les dels apòstols i dels doctors de l'Església. Foto: AMV / Pere Català Pic.

²¹ A les fornícules del primer pis, disposades a dues alçades, hi ha les imatges dels dotze apòstols. Al segon pis, només hi ha un sol rengle de nínxols, on es troben les imatges dels quatre pares de l'Església llatina: sant Gregori el Gran, sant Jeroni, sant Agustí d'Hipona i sant Ambrós de Milà, i també les de dos fundadors d'ordes religiosos: sant Francesc d'Assís i sant Domènec. Encara en aquest segon pis, per sobre de les fornícules dels sants, hi ha en uns plafons, entallades a mig relleu, la representació de dues de les virtuts teològals: la Fe i l'Esperança, i de les quatre virtuts cardinals: la Prudència, la Justícia, la Fortalesa i la Temperança.

Als carrers laterals, en la primera i segona andanes, se situen quatre quadres de dimensions considerables que, entallats en gran relleu, contenen escenes de la vida del Precursor: el naixement de sant Joan baptista, el baptisme de Jesús, la reprensió al rei Herodes, i la degollació de sant Joan.

Dos quadres més petits posats a l'alçada de l'àtic, formant una mena de tríptic amb la Crucifixió ja descrita, contenen les imatges de dues patrones valenques, santa Úrsula i santa Margarida.²²

La construcció del retaule anà a càrrec, principalment, dels germans escultors de Vilafranca del Penedès, Josep i Llätzer Tramulles,²³ i amb una participació menor del pare dels anteriors, Antoni Tramulles I.

L'obra del retaule, que fou interrompuda diferents vegades, molt probablement pels contratemps que la vila de Valls va patir a mitjan segle XVII (les repercussions de la Guerra dels Segadors, la pesta de 1651, etc.), s'allargassà entre els anys trenta i seixanta d'aquella centúria.

L'any 1639 Josep i Llätzer Tramulles reconeixien ambdós davant de notari haver rebut dels jurats de la vila, pels treballs corresponents als anys 1637-1639, la quantitat de 900 lliures a compte de les 2.500 lliures en què havien estipulat l'obratge del retaule de l'altar major de l'església parroquial de la vila de Valls.²⁴ Consta, ja més endavant, que Josep Tramulles l'any 1655 s'havia compromès acabar i assentar el retaule, la qual cosa no es devia complir en els terminis previstos, perquè el 1660 tornà signar un altre compromís amb els jurats de Valls per continuar encara l'obra. Només dos anys després, en el 1662, quan el mateix Josep Tramulles obrà la figura del sant Joan Baptista del retaule major²⁵ i el sagrari, aquest devia estar ja acabat, o pràcticament ho estava (de fet, consta com a data d'acabament, entallada en el mateix retaule, la de 1660).

²² Santa Margarida va decaure com a patrona de Valls quan, l'any 1658, la universitat determinà prendre santa Úrsula com a nova patrona de la vila. Al retaule actual (el que es va reconstruir després de la Guerra Civil) aquestes imatges són dues escultures posades dins del nínxol corresponent, però les imatges del retaule primigeni, no eren més que dues figures d'alt relleu entallades en sengles quadres, a l'àtic.

²³ Josep Tramulles Combes (nat el 1603) i Llätzer Tramulles Combes (nat el 1605) eren fills de l'escultor Antoni Tramulles I (1575-1640) originari de Girona, però establert a Vilafranca del Penedès en la primera dècada del segle XVII, i de Marianna Combes, de Vilafranca. Sobre els Tramulles, vegeu en aquest mateix número de *Quaderns de Vilaniu* l'article de Sofia MATA DE LA CRUZ.

El 1640, Llätzer Tramulles, veí de Valls, junt amb els seus pares, Antoni, també escultor; i Marianna, signà capitulacions matrimonials amb Paula filla de Mateu Olomar, matalasser; i de Caterina, tots de Valls. MORAGAS, 1934, p. 296.

²⁴ ACAC, *Not. de Valls*, núm. 367, fol. 180v°-181; i, MORAGAS, 1934, p. 296. Les 2.500 lliures contractades devien correspondre a l'obratge d'una part del conjunt del retaule.

²⁵ MORAGAS, 1934, p. 296.

El procés de dauradura del retaule major de Sant Joan Baptista de Valls

Acabat de bastir el retaule, aviat començaren les tasques de preparació per daurar-lo. Per aquest motiu es van llogar uns operaris que, ajudats pels tres verguers municipals, van emblanquinar el retaule, és a dir, hi van aplicar els aiguacuits i les capes de guix necessàries per daurar-lo més endavant. El 8 de novembre de 1688 el Consell Especial de la vila acordà els salaris que s'havien de donar als verguers per aquella feina preparatòria. Destaca el fet que la meitat de les 16 lliures que el Consell donaria als tres funcionaris municipals les havia de cobrar un dels verguers, anomenat Manel, per raó d'haver fet els aiguacuits.²⁶ El 1691 Ramon Balaguer, daurador de Barcelona, establert però des de feia temps a Valls,²⁷ daurà la imatge del patró sant Joan Baptista que presideix el retaule. Per l'or i les mans, la universitat de la vila i ell havien ajustat l'obra per 22 lliures i 8 sous.²⁸ Molt probablement durant aquests anys es van daurar també la imatge de la Puríssima Concepció, el sagrari i les grades de l'altar.

Detall de l'escena del Baptisme de Jesús per sant Joan en un dels quadres del segon pis del retaule. Foto: Museu de Valls / Arxiu Cèsar Martinell.

²⁶ ACAC, *Consells*, núm. 19, fol. 103.

²⁷ El 1673 Ramon Balaguer, daurador fill de Barcelona domiciliat a Valls, firmà capitulacions matrimonials amb Magdalena Espar, donzella, filla de Pere Joan Espar, paraire de Solsona, difunt, i de Maria. Un fill seu, de nom Ramon, també fou daurador a Valls. Ramon Balaguer Espar, el 28 de juny de 1698, feia capitulacions matrimonials amb Dionisia, filla de Francesc Torner, calceter de Valls. PONS, 1921. MORAGAS, 1934, p. 311, 317.

²⁸ MORAGAS, 1934, p. 312.

En tombar el segle XVII, es va emprendre l'obra de daurar el retaule. El 9 de juny de 1699, els jurats i les persones que dos dies abans el Consell General de la vila havia comissionat pels afers tocants al daurat del retaule major van acordar de fer edictes per convocar a Valls els oficials dauradors interessats en aquella obra.²⁹ Van fixar el 15 de juliol següent per rebre les propostes, alhora que advertien que no es donaria cap mena de compensació a ningú pel fet de presentar un projecte, de comptar-ne el pressupost, ni pel desplaçament a lliurar les ofertes.³⁰ A començaments ja del mes de juliol, tenint notícia els prohoms vallencs que a Tarragona hi havia dos religiosos (un carmelitè descalç, i l'altre, jesuïta) que eren dauradors experts, van considerar oportú que “se enviassen a sarcar per veure quina disposició se aurà de pendrer tant de daurar com de estufar dita obra de dit retaule...”³¹ El 12 de juliol el jesuïta del col·legi de Tarragona, el germà llec Miquel Cessé, va anar a Valls per donar el seu parer.³² Després de visurar detingudament el retaule, va ser de l'opinió que “...li apareixeria bé que las lstorias y figures fosen daurares y acoloridas segons cada una cosa mereix y requereix lo art, y que columnes, cornisas, y ninxos daurat sol...”³³ A més a més, estimà que caldrien uns setanta mil pans d'or per fer el daurat. Amb relació al cost de l'obra considerà que, a fi que el daurador que anés a fer l'obra no hi perdés sinó que en pogués treure un benefici raonable i que la vila ho pogués “donar a fer ab tota comoditat possible”, calia preveure una despesa entre 4.000 i 4.500 lliures, comptant-hi el cost de l'or, les mans, i altres coses necessàries per als treballs del daurat.³⁴

El 15 de juliol de 1699 era la data que el Consell Municipal havia fixat per tal que tots aquells de l'ofici que volguessin concórrer al concurs i adjudicació del daurat del retaule de l'altar major, duguessin les seves proposicions a Valls. Aquell dia, reunits els jurats i altres comissionats, abans de rebre els dauradors que s'havien presentat a la vila, van acordar posar per escrit tots els pactes que haurien de regir l'obra del daurat del retaule “pera que ab major asert se pugua alegir lo millor official y mes convenient per quedar dita obra ab la perfecció que demana la escultura de dit retaule”.³⁵ La capitulació contenia les condicions o requisits de l'obra i s'adjuntà, com a full volant, al llibre d'acords del Consell Especial i, també, es

²⁹ Els jurats de Valls de 1699 eren mossèn Joan Pasqual, mossèn Bernat Plana i mossèn Baltasar Casas. Les persones elegides pel Consell General van ser: mossèn Magí Roig, el doctor Joseph Gassol, mossèn Bonaventura Gassol, i el magnífic senyor Bernat Torner, ciutadà honorat de Barcelona. Per a la ciutadania de Bernat Torner, vegeu OLIVÉ, 1982-1983, p. 99; 2005, p. 228.

³⁰ ACAC, *Consells*, núm. 19, fol. 235.

³¹ ACAC, *Consells*, núm. 19, fol. 237v (acord de 5 de juliol de 1699).

³² Fidel de Moragas l'anomena, equivocadament, Manuel Cessé, en comptes del Miquel Cessé que apareix en els acords del Llibre de Consell Especial de la vila.

³³ ACAC, *Consells*, núm. 19, fol. 238-238v (acord de 12 de juliol de 1699).

³⁴ *Ibidem*. Vegeu també MORAGAS, 1934, p. 317.

³⁵ ACAC, *Consells*, núm. 19, fol. 239 (acord de 15 de juliol de 1699).

va copiar íntegre el contracte que, a l'endemà, davant del notari de Valls Joan Sardà, se signà entre la universitat de Valls i el mestre daurador a qui se li havia adjudicat la dauradura.³⁶ Formalment, la capitulació consta d'un preàmbul i de tretze pactes, que, en bona part, recullen les recomanacions que, tres dies abans, els havia fet el jesuïta daurador de Tarragona, Miquel Cessé.

De bon començament, la capitulació determinava l'abast de l'obra que s'havia fer: "Daurar lo Rataula eo Altar Major de la Iglesia Parrochial de la Vila de Valls ço és lo deuant y costats de dit Rataula tot lo que és escultura, es a saber lo deuant de dit retaula y las Torrajés dels costa[t]s que fan cara a tres parts, comprenent-hi la Puríssima, Sant Joan, Sacrari per defora y gradas³⁷ que vol la Uniuersitat de dita Vila que se hage[n] de tornar ha daurar nouament...".³⁸ Segons aquesta darrera part, almenys pel que feia a la imatge del patró sant Joan, comportava que el daurat que havia fet Ramon Balaguer, encara no feia deu anys, s'havia de tornar a fer de cap i de nou. Molt probablement, amb això s'intentava que tot el retaule tingués una unitat d'estil, una mateixa manera de tractar el conjunt, tant en el daurat com en la policromia. Però també és plausible el fet que no agradessin tal com estaven acabades les imatges i parts centrals del retaule, i que, per això, es considerés que era el moment oportú per resoldre-ho.

La capitulació establia que s'havien de daurar amb or les columnes, cornises, nínxols dels sants, i el tron i dosser de sant Joan. Les escultures, en especial les dels apòstols i la resta de sants, així com les figures dels quadres o històries del retaule, s'haurien de daurar, acolorir i encarnar segons que requerís cada imatge. Aquesta part del treball estaria supervisada de prop i, per això, el daurador no podria "acolorir ninguna cosa que primer no sie vist per qui la Vila apareixerà".³⁹ En els pactes s'obligava el daurador a començar la seva feina per la part més alta del retaule i anar baixant a mesura que avançava la dauradura.⁴⁰ La universitat podria acomiadar-lo en qualsevol moment si, a criteri d'altres dauradors experts requerits pels jurats i Consell, consideraven que la part daurada de l'obra "no sie feta de satisfacció y no agradarà a la Vila...".⁴¹ En aquest supòsit, el daurador acomiadat només cobraria pels treballs fets i no per la quantia total estipulada en el contracte.

³⁶ El full volant de la capitulació encartat al llibre d'acords del Consell Especial està perdut. Pel que fa al contracte de l'obra on està traslladada dita capitulació, vegeu ACAC, Fons *Imprenta Castells*, notaris (1667-1725). Vegeu també l'Apèndix documental núm. 2.

³⁷ Les grades fan referència a les grades de l'altar on, habitualment, s'hi posaven les sacres, els canelobres i ornamentacions florals.

³⁸ ACAC, Fons *Imprenta Castells*, notaris (1667-1725). Vegeu l'Apèndix documental núm. 2.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Entenem que dues podien ser les raons d'aquesta obligació. La primera d'ordre pràctic, ja que si es començava pel capdamunt de l'obra no hi havia cap perill d'embrutar o malmetre parts del retaule ja acabades. La segona podia ser a causa que si, al començament, l'oficial daurador no ho feia prou bé i per aquest motiu l'havien d'advertir o, fins i tot, acomiadar, aquesta era una part que, per estar distant de l'espectador, resultava menys compromesa.

⁴¹ Vegeu l'Apèndix documental núm. 2.

Detall de l'escena de la decapitació de sant Joan en un dels quadres del primer pis.

Foto: Museu de Valls / Arxiu Cèsar Martinell.

Es puntualitzava, tanmateix, que l'adquisició de l'or necessari per daurar el retaule aniria a càrrec del daurador a qui s'adjudiqués el treball, amb el benentès que el cost del dit or estaria inclòs dins de la quantitat total per la qual s'ajustaria el contracte. L'adjudicatari estaria obligat, mentre durés la seva tasca a Valls, a treballar en exclusiva en l'obra objecte del contracte i, per tant, no podria emprendre, mentrestant, encàrrecs en altres indrets. A més, es fixava que havia de començar els seus treballs en el termini d'un mes a comptar des de la signatura del contracte o, a tot estirar, dins del mes de setembre següent.

La universitat de la vila s'obligava a pagar, d'acord amb els lliuraments que més endavant convindrien, dues-centes dobles⁴² anuals al daurador pel valor de l'or, per

⁴² La dobla era una moneda d'or castellana l'equivalència de la qual en moneda catalana era: una dobla eren cinc lliures i mitja (1 dobla = 5 lliures i 10 sous). Per tant, les 200 dobles estipulades corresponien a 1.100 lliures. Vegeu CORACHÁN, 1719, p. 33 i OLIVÉ, 2005a, p. 370.

les mans i altres “arrequinas” o ajudes necessàries. Es comprometia també a fer penjar de la volta de l'església els ponts volants necessaris a fi de poder treballar amb seguretat, moure'ls de lloc quan fos convenient, i fer baixar i pujar les escultures dels sants del retaule. Eximia el daurador, mentre duressin els treballs al retaule, de totes les càrregues municipals: talls, taxes, allotjaments i drets d'examen; drets que havien d'abonar tots aquells que volien establir-se i exercir un ofici a la vila.

El termini màxim per executar tota l'obra es fixava en tres anys. En el cas que el daurador adjudicatari es passés d'aquest termini sense haver-la acabat, la universitat podia encarregar, a costes del primer, concloure els treballs que faltaven a un altre daurador de la seva confiança.

La universitat es reservava fer un seguiment, amb dauradors experimentats, de l'estat i qualitat de l'obra en tot moment; d'aquesta manera, pretenia controlar l'aplicació de cada un dels pactes i condicions establertes. Remarcava, però, que no donaria cap quantitat suplementària per les millores que, pel seu compte, pogués introduir el daurador a l'obra. En acabar la dauradura es preveia poder judicar la conformitat dels treballs executats mitjançant el parer de dos oficials dauradors, proposats un per cada part.

Enllestida la capitulació, en la sala del Consell i davant dels jurats i els altres components de la comissió, van ser rebuts, un a un, els oficials dauradors interessats en l'obra del retaule major de Valls. Se'ls llegiren els pactes, i ells donaren “dita del menos preu [amb què] voldrien emprendre á daurar dita obra...”.⁴³

Es varen presentar sis candidats amb les seves ofertes: Pere Pau Vinyals, daurador de Barcelona, que oferia fer el daurat en el termini de tres anys per 4.200 lliures barceloneses; Francesc Cervera II, daurador de Vilafranca del Penedès,⁴⁴ que prometia executar la feina en quatre anys pel preu de 6.000 lliures; Francesc Puig I, daurador de Cervera, establert a Vilafranca del Penedès i cunyat de l'anterior,⁴⁵ que proposà fer l'obra en quatre anys per 7.000 lliures; Magí Torrebruna I, daurador natural de Cardona, però establert des de feia temps a Barcelona, que ajustà la seva oferta als tres anys que es demanaven en la capitulació i pel preu de 4.400 lliures; Joan Pau Ferrer, daurador de Reus, que es comprometé a fer el daurat en quatre anys pel preu de 5.500 lliures; i Pau Morales i Prats, daurador natural de Reus, però des de feia anys arrelat i habitant a Valls, que féu una dita que contemplava fer-ho en tres anys pel preu de 6.000 lliures.

⁴³ ACAC, *Consells*, núm. 19, fol. 239v (acord de 15 de juliol de 1699).

⁴⁴ MASANELL, 1978, p. 114.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 115.

Escultura d'un dels doctors de l'Església (sant Ambròs ?) del segon pis del retaule major de Valls, on s'observa la brillantor i exquisidesa del treball de Magí Torrebruna. Foto: Museu de Valls / Arxiu Cèsar Martinell.

Qui eren els dauradors que es van presentar?

Quasi tots els dauradors que es van presentar a Valls per daurar el retaule major de Sant Joan formaven part de nissagues d'artistes que, sovint, resulta difícil establir exactament d'on eren, ja que els contractes de feina els feien veïns per llargues temporades a diferents viles i ciutats.

Pere Pau Vinyals era mestre daurador col·legiat de Barcelona.⁴⁶ Pertanyia a una nissaga de dauradors, ja que era fill de Josep Vinyals, nebot de Francesc Vinyals i germà d'Erasmus i Feliu Vinyals, tots ells dauradors.⁴⁷ Durant molt de temps s'establí a Valls, on es troba documentat (~1697-1719).

Treballà pel Camp de Tarragona en diverses obres junt a Lluís Bonifaci.⁴⁸ El 1697 daurà el retaule de la capella de Sant Francesc Xavier, de l'església parroquial de

⁴⁶ MORAGAS, 1934, p. 316.

⁴⁷ MATA DE LA CRUZ, 2008, p. 9-10.

⁴⁸ *Ibidem*.

Valls.⁴⁹ El 1698 policromà, per 4 dobles i mitja (24 lliures, 15 sous), dues talles dels sants Pere i Isidre del retaule major de l'església de Sant Pere de Rubí.⁵⁰ El 16 de juliol de 1699, el mateix dia que es feia el contracte del daurat del retaule major de Sant Joan de Valls (obra a la qual optava, però que no s'emportà), va signar un contracte amb la confraria Sant Eloi i Sant Antoni de Pàdua, dels ferrers de Valls, per daurar el retaule de la seva capella.⁵¹ Sembla, però, que aquesta obra no es dugué a terme.

Francesc Cervera II, daurador natural de Vilafranca del Penedès, veí de Valls i, després, de Vilafranca. Era fill de Francesc Cervera I, i germà de Josep Cervera, dauradors.

El 1672, Francesc Cervera I havia daurat i estofat, per 250 lliures, l'altar de Santa Maria Magdalena de Pazzi, del monestir del Carme de Valls.

El 1673 Francesc Cervera II, menor de dies, va contraure matrimoni amb Paula, filla de Marc Blanch, paraire, de Valls, i de Maria, difunta. Féu testament l'any 1675, davant del notari de Valls, Jacint Comes.⁵² El 1700 va daurar, per 3.000 lliures, el retaule major de l'església parroquial de l'Arboç.⁵³ El 1682 estava establert a Vilafranca al mateix taller que havia estat del seu pare; s'havia tornat a casar, en segones núpries, amb Francesca. Els anys 1693 i 1694 consta actiu a Vilafranca del Penedès on mantenia el taller amb diversos fadrins.⁵⁴

Josep Puig I, daurador de finals del segle XVII, natural de Cervera, fill de Josep Puig, fuster, i de Jerònima. El 1675 se'l situa a Vilafranca del Penedès, on el 17 de febrer es casa amb Mònica Cervera, filla de Francesc Cervera I, daurador de Vilafranca. Era, per tant, cunyat de Francesc Cervera II, daurador; ambdós el 1699 competiren, o no, per endur-se el contracte de dauradura del retaule de l'altar major de Valls. El 1691 es comprometé a daurar el retaule de Sant Isidre de Bellpuig.⁵⁵ El 1722 ja havia mort.⁵⁶

Magí Torrebruna I, daurador nat a Cardona, veí de Barcelona; per algun temps estigué vivint a Valls. Va ser un dels dauradors més considerats del seu temps: F. Puigjaner el qualificava de "célebre dorador".⁵⁷ Va néixer cap als anys trenta del segle XVII i va morir a Barcelona el 1701, o el 1703.⁵⁸ Estigué casat amb Esperança,

⁴⁹ *Alba daurada*, 2006, p. 202-209.

⁵⁰ TORRAS, 2001, p. 127 i 143.

⁵¹ MATA DE LA CRUZ, 2008, p. 8-9.

⁵² MORAGAS, 1934, p. 313.

⁵³ MASANELL, 1978, p. 113-114.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ YEGUAS, 2007, p. 109.

⁵⁶ MORAGAS, 1934, p. 317; MASANELL, 1978, p. 115; ARROYO, 2002, p. 32.

⁵⁷ PUIGJANER, 1881, p. 241.

⁵⁸ Moragas situa la mort de Magí Torrebruna I, sense citar la font, a Barcelona el 15 d'abril de 1701 on el situa com a veí; més endavant, cita una procura feta per Esperança, vídua ja de Magí Torrebruna, datada, però, el 29 de març de 1701. MORAGAS, 1934, p. 315 i 318.

que el sobrevisqué. Van tenir un fill, Magí Torrebruna II, també daurador. Un nebot seu, Domènec Torrebruna, fill del seu germà Rafel, traginer de Cardona, i d'Anna, també va ser daurador, i exercí algun cop de procurador de l'oncle Magí.⁵⁹

Les zones per on amb més profusió d'intervencions treballà Magí Torrebruna I se situen a la Catalunya central (bisbats de Vic, Solsona i part del d'Urgell), a Barcelona i als seus redós, i amb contractes més puntuals, cap a les comarques gironines i tarraconines. El 1659 treballà en el retaule de Sant Pere de Matamargó.⁶⁰ Un any més tard, el 1660, obrà el retaule de Sant Eloi de l'església parroquial de Cardona.⁶¹ Quatre anys després, a la mateixa església, va daurar el retaule de Sant Isidre.⁶² El 1665, contractà el de la Mare de Déu del Roser de Moià.⁶³ L'any 1669 obrà, per 311 lliures, el retaule de Sant Miquel i dels sants màrtirs de l'església parroquial de Moià.⁶⁴ El 1681, a la parroquial de Sant Vicenç dels Horts, daurà el retaule del Roser.⁶⁵ L'any següent, contractà el daurat del retaule de Sant Ramon Nonat del Castell de Cardona.⁶⁶ El 1687 va contractar la dauradura del retaule de Sant Salvador de Terrassa.⁶⁷ A Barcelona, l'any 1691 va daurar l'altar de la sala capitular de la Catedral,⁶⁸ i el 1696, féu el retaule de Sant Esteve, també a la seu barcelonina.⁶⁹ Aquell mateix any de 1696 trobem Magí Torrebruna que apareix com a fiador i fent fermança a favor de Josep Crusells i Pere Blanxart, dauradors de Barcelona, per tal que acabessin l'obra del daurat del retaule major de la parròquia de Sant Pere del Castell de Begur, que havia començat Josep Veciana, daurador de Barcelona, i que deixà inacabada per raó de la seva mort.⁷⁰

Galobart, en canvi, no precisa tant i diu: sembla que morí el 1703. GALOBART, 1994, p. 134.

Si tenim en compte que el fill, Magí Torrebruna II, no va sobreviure gaire temps el pare (per documents notariais de Valls sabem que morí l'any 1704), caldrà tenir cura amb les atribucions a l'un, o a l'altre, almenys pel que fa a les obres de la darrera etapa. Entre elles, la que ens ocupa: el daurat del retaule de Valls. Malgrat que la documentació no ho precisi, perquè quan es fan els tractes no s'indica si és el Magí Torrebruna pare o fill, en aquest punt som del parer que el fill, quan va morir el pare, el va succeir i acabà, si no ho estava, l'obra començada.

Cal però atribuir, com a mínim, a Magí Torrebruna II, els daurats del retaule de la capella de Santa Maria del Claustre de la Col·legiata de Guissona (1703), i els del retaule de la capella de Sant Pere i Sant Isidre, de la Seixantena o confraria del pagesos de Valls (1700-1704). Vegeu LLOBET, 1999. MORAGAS, 1934, p. 317-318. FABRA, 1985, p. 5. *Alba daurada*, 2006, p. 191-195.

⁵⁹ GALOBART, 1994, p. 135.

⁶⁰ BOSCH, 1990, p. 93.

⁶¹ BOSCH, 1990, p. 94.

⁶² SERRA VILARÓ, 1962, p. 41.

⁶³ GALOBART, 1994, p. 133.

⁶⁴ GALOBART, 1994, p. 133 i 137-138.

⁶⁵ PÉREZ SANTAMARIA, 1988, p. 143.

⁶⁶ MADURELL, 1965, p. 281-307

⁶⁷ PÉREZ SANTAMARIA, 1988, p. 143-144.

⁶⁸ *Alba daurada*, 2006, p. 101.

⁶⁹ PÉREZ SANTAMARIA, 1988, p. 143-144.

⁷⁰ MADURELL, 1951, p. 262-267

Moragas situa Magí Torrebruna a Valls a partir de 1693, i diu que vivia i tenia l'obrador al carrer de Santa Margarida. Encara l'any 1700 constava com a veí resident a la vila.⁷¹ Al taller, treballava amb dos fadrins i un aprenent. Consta que a Valls van ajudar Magí Torrebruna els dauradors Isidre Ollastre, de l'Escala, i Joan Mori i Sebastià Amat, ambdós de Barcelona.⁷²

Joan Pau Ferrer, daurador de Reus. Tenia un fill, Jaume Ferrer, també daurador. Fou actiu a la seva ciutat, on daurà l'altar major del santuari de la Mare de Déu de la Misericòrdia i els misteris de diverses confraries de la ciutat.⁷³ L'any 1718, amb càrrec a la confraria de Sant Isidre i Santa Llúcia del gremi dels pagesos de Reus, va cobrar 257 lliures i 12 sous per "aver dorat lo sant misteri del davallament de la creu que té dita confraria".⁷⁴ A Valls, el 1707, junt amb el seu fill Jaume va signar una capitulació amb la confraria de Sant Esteve, dels fadrins, per daurar el retaule de la capella de la confraria, la creu i els canelobres, pel preu de 535 lliures.⁷⁵

Pau Morales i Prat, daurador de Reus. Establert a Valls, el 1698,⁷⁶ hi va viure fins a la seva mort el 1735. Es va casar amb Paula, filla d'Andreu Anglès, i de Caterina, ambdós de Valls. També els seus fills van contraure matrimoni a Valls: el fill, Francesc Morales i Anglès, que també va ser daurador, es va casar amb Magdalena Bover i Massó, i la filla, Maria Rosa Morales i Anglès, ho féu amb Joan Saigí, paraire.⁷⁷

El 1704 va fer una capitulació amb els procuradors de la confraria de Sant Esteve de la vila de Valls per daurar i estofar el retaule de la capella de dita confraria, però passats tres anys, aquell compromís fou cancel·lat.⁷⁸ L'any 1718 acordà amb els procuradors de la confraria dels corders i espardenyers de la vila de Valls, sota el patronatge de santa Caterina, daurar el retaule i altres elements de la capella de la dita confraria, pel preu de 500 lliures.⁷⁹ Aquell mateix any de 1718, també a l'església parroquial de Valls, féu diversos treballs a la capella de la confraria de les Ànimes del Purgatori i, només pel daurat del quadre del purgatori, va cobrar 207 lliures. Encara, l'any 1722, pintà un pal·li negre per a la mateixa confraria de les Ànimes, pel preu de 5 lliures.⁸⁰ El 1721 contractà daurar, estofar i acolorir, per 600 lliures, el retaule de la capella de la confraria dels mercaders i artistes de Valls, sota la invocació i patronatge

⁷¹ MORAGAS, 1934, p. 316.

⁷² PONS, 1921; MORAGAS, 1934, p. 318-319.

⁷³ MATA DE LA CRUZ, 2008, p. 5.

⁷⁴ FLORES, 2008.

⁷⁵ MORAGAS, 1934, p. 317. Fabra és del parer que aquest daurat es féu l'any 1717. FABRA, 1985, p. 5.

⁷⁶ PONS, 1921.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ MORAGAS, 1921, IV p. 77.

⁷⁹ MORAGAS, 1934, p. 314.

⁸⁰ RIBAS, 1913, p. 46.

de la Concepció de Maria i del Sacratíssim Nom de Jesús.⁸¹ L'any 1729, Pau Morales junt amb el seu fill Francesc, per compte de la confraria dels pagesos de Valls, van daurar i pintar els costats, l'arc exterior, gran part de la talla, els campers i resta de la fàbrica de la capella de Sant Pere i Sant Isidre, de la parroquial de Valls.⁸²

El contracte i finançament de l'obra

Tot fa pensar que la decisió d'escollir un daurador per a l'obra del retaule ja estava presa bastant abans de posar-la a votació. De fet, només tres propostes, les de Pere Pau Vinyals, Magí Torrebruna I i Pau Morales, s'ajustaven al termini que demanava la capitulació. Pel que fa al cost de l'obra, prenent com a referència l'estimació que prèviament els havia fet l'assessor municipal, Miquel Cessé, s'ha de considerar que la dita de Morales resultava cara; en canvi, la de Torrebruna semblava haver llegit el pensament del jesuïta tarragoní. Pel que fa a la proposta del mestre Pere Pau Vinyals, encara que resultava una mica més econòmica que la de Torrebruna, degué pesar a favor de decantar-se per Magí Torrebruna I la trajectòria acreditada d'aquest mestre daurador que, si bé no havia fet encara cap treball a Valls, era prou reconegut arreu de Catalunya.⁸³ En canvi, Pere Pau Vinyals, també mestre excel·lent en el seu art, ja era conegut a Valls perquè dos anys abans, el 1697, havia firmat amb els procuradors de la confraria de Sant Francesc Xavier, de la Comunitat de Preveres de Valls, el daurat del retaule de la seva capella per 700 lliures barceloneses⁸⁴ i, a més a més, estava a punt de tancar un altre contracte amb els procuradors de la confraria de Sant Eloi i Sant Antoni de Pàdua, dels ferrers de Valls.⁸⁵

Cap al tard del dia 15 de juliol de 1699, els jurats i altres comissionats del Consell Municipal de Valls van elegir Magí Torrebruna per daurar el retaule major de Sant Joan Baptista de Valls. El daurador es comprometia a daurar-lo per 4.400 lliures barceloneses, i acceptava els pactes de la capitulació i entregar l'obra, totalment acabada, en el termini de tres anys. La universitat pactà com faria els lliuraments, o "modo de las pagas [que] són del dia comensarà après mitx any, 100 doblas y après al cap del any altres sent doblas, y consecutivament de mitx any en mitx any sent doblas, fins estar acabat de satisfer".⁸⁶

⁸¹ MORAGAS, 1934, p. 315.

⁸² PONS, 1921; MORAGAS, 1934, p. 315.

⁸³ Com que a Valls no coneixien quines obres havia fet Magí Torrebruna I li varen demanar que aportés "referències". El presentà els certificats que donaven fe de la conformitat i abonament de dues feines que havia fet darrerament, una a Sanaüja i, l'altra, a la Seu de Barcelona (probablement, es tractava del retaule de Sant Esteve de la Catedral de Barcelona, daurat el 1696). ACAC, Consells, núm. 19, fol. 240 (acta del 15 de juliol de 1699).

⁸⁴ MORAGAS, 1931, p. 2; 1934, p. 316. FABRA, 1985, p. 5. *Alba daurada*, 2006, p. 202-209.

⁸⁵ *Ut supra*, nota núm. 51.

⁸⁶ ACAC, Consells, núm. 19, fol. 240 (acta del 15 de juliol de 1699).

A l'endemà, davant del notari de Valls, Joan Sardà, les parts van protocol·litzar el contracte.⁸⁷ En ell, a més d'especificar de manera detallada les característiques tècniques de com es volia l'obra, aspectes que ja preveien els pactes de la capitulació, s'establien les garanties de costum en aquesta mena de contractes. Les fermances eren, fonamentalment, d'ordre econòmic. Magí Torrebruna, per tal d'acreditar la seva solvència, manifestava que havien de creure en la seva sola paraula, però que “per major seguretat ne dona en fiança y principal pagador Joseph Errera mestre Batifuller de Barcelona, lo qual ne[a]cepta lo dit càrrech de fiança”.⁸⁸ Obligava també tots i cada un dels “béns seus mobles e immobles haguts y per hauer, ab totas renunciacions, y submissions necessàries així de propi for”,⁸⁹ i a més a més, registrava tots els acords del contracte en una escriptura de terç inscrita en el Llibre dels Terços de la Cort del Veguer, o regent de la Vegueria de Barcelona.⁹⁰ La universitat, per la seva part, assegurava que pagarien al daurador les 4.400 lliures convingudes, fixant lliuraments de 550 lliures, de mig any en mig any, fins a completar la quantitat fixada pel contracte. Es comprometien a pagar-ho “sens dilasió ni excusa alguna, ab los acostumats salaris de procurador ab restitució de totas missions y despesas”,⁹¹ i per a tot això, s'obligaven amb tots els béns de la universitat de la vila, amb les renunciacions acostumades i al propi fur. Cal tenir en compte que, d'acord amb els pactes del contracte, el termini d'execució s'havia fixat en tres anys, però els pagaments que faria la universitat s'allargarien durant quatre anys.

Basant-se en aquest concert o contracte, Magí Torrebruna el 18 de setembre de 1699, davant del discret Francesc Bonaventura Torras, notari públic de Barcelona, consignà 1.100 lliures a Josep Herrera, el mestre batifuller de Barcelona que, en el contracte, apareixia ja com a fiador del daurador.⁹² Eren les 550 lliures que tenia previst de cobrar el 23 de març de 1703, i les 550 lliures que hauria el 23 de setembre del mateix any 1703;⁹³ és a dir, consignava la darrera anualitat que la universitat

⁸⁷ Vegeu l'Apèndix documental núm. 2.

⁸⁸ ACAC, Fons *Imprenta Castells*, notaris (1667-1725): “Contracte entre els Jurats de la vila de Valls i Magí Torrabruna, daurador, per daurar el retaule de l'altar major de l'església parroquial de sant Joan Baptista”, fol. 187. Aquest Josep Herrera, mestre batifuller de Barcelona, a més de ser fiador o avalador de Torrebruna, és més que probable que fos qui subministrés al daurador els pans d'or per a la dauradura del retaule.

⁸⁹ *Ibidem*. Vegeu l'Apèndix documental núm. 2.

⁹⁰ L'escriptura de terç era l'escriptura en la qual, per tal de donar més força al contracte, s'imposava com a pena, a la part que no complís, el pagament d'una tercera part del deute al fisc.

⁹¹ ACAC, Fons *Imprenta Castells*, notaris (1667-1725): Contracte entre els Jurats de la vila de Valls i Magí Torrabruna, daurador, per daurar el retaule de l'altar major de l'església parroquial de Sant Joan Baptista, fol. 188v. Vegeu l'Apèndix documental núm. 2.

⁹² AHPB. Notari núm. 824, Manual núm. 47 (not. Fco. Bonaventura Torres, *Decimum Manuale* [24 des. 1698-24 des. 1699]), fols. 272v-273. Vegeu l'Apèndix documental núm. 3.

⁹³ ACA, *Monacals (Hisenda)*, reg. 3617, p. 53.

de Valls li havia de pagar per raó del daurat del retaule.⁹⁴ “Asigno et consigno vobis iam dicto Josepho Errera presenti consimiles ducentum dupleas auri habendas et percipiendas a iuratis et Uniuersitate villae de Valls [...] ex ultima solutione que ad terminum veniet in anno millesimo septingentesimo tertio ex illis octingentum duplesi auri que est pactio sive concert inaurandi retabulum majorem ecclesia parroquialis dictae villa...”⁹⁵ Però el 17 de setembre de 1702, davant el mateix notari barceloní, el batifuller Josep Herrera va tornar a consignar aquelles 1.100 lliures en la persona de Josep Many, mercader i ciutadà de Barcelona.⁹⁶ Consignació que, intimada als jurats de la vila de Valls pel dit mercader Josep Many, prengueren en consideració tot pagant-li la quantitat en qüestió, d’acord amb la notificació rebuda.⁹⁷ Les anotacions dels diferents clavaris en el llibre del dèbit i crèdit de la vila de Valls reflecteixen amb tota precisió cada una de les pagues, efectuades normalment cada sis mesos (els mesos de març i setembre), amb motiu de daurar el retaule.⁹⁸

Període	Clavari	Quantitats pagades	Anualitats (teòriques)
Part de 1699-1700	Felip Ferrer	550 ll.	1.100 lliures
1700-1701	Doscet	550 ll.	
1700-1701	Doscet	550 ll.	1.100 lliures
1701-1702	Rafel Llorens	550 ll.	
1701-1702	Rafel Llorens	550 ll.	1.100 lliures
1702-1703	Joan Sardà	256 ll. 6 s. 8 dn.	
1702-1703	Joan Sardà	193 ll. 13s. 4 dn.	
1702-1703	Joan Sardà	100 ll.	1.100 lliures
1703-1704	Joseph Cervera	550 ll.	
1703-1704	Joseph Cervera	300 ll.	
1703-1704	Joseph Cervera	250 ll.	
		4.400 lliures	4.400 lliures

En anar a començar els treballs del daurat es va suscitar si era millor preparar els ponts volants que preveia la capitulació, o pel contrari, era més convenient fer

⁹⁴ Aquestes 200 dobles d’or (110 lliures), podia ser el valor dels pans d’or amb els que Magí Torrebruna daurà el retaule de Valls?

⁹⁵ Vegeu l’Apèndix documental núm. 3.

⁹⁶ AHPB, Notari núm. 824, Manual núm. 5; (not. Fco. Bonaventura Torres, *Decimum tersium Manuale* [30 des. 1701-24 des. 1702]).

La reconsignació de les 1.100 lliures, que el 1702 Josep Herrera fa al mercader Josep Many, és la manera que el batifuller té de fer caixa un any abans que els jurats de Valls paguin la darrera anualitat. El mercader és doncs “el capitalista” que avança la quantitat, i que, al cap i a la fi, serà qui cobrarà del clavari de la vila de Valls una quantitat, la darrera anualitat de 200 dobles, que en el seu dia es va prometre a Magí Torrebruna.

⁹⁷ ACA, *Monacals (Hisenda)*, reg. 3617, p. 53. Vegeu l’Apèndix documental núm. 4.

⁹⁸ ACA, *Monacals (Hisenda)*, reg. 3617, p. 53v.

bastides en el retaule des d'on poder treballar convenientment. Els jurats i comissionsats del Consell Municipal van acordar veure quin era el parer de diferents oficials de la vila entesos en aquesta qüestió. Van consultar Salvador Domingo i Ramon Rossell, mestres de cases, Magí Guimerà, escultor, Francesc Casas, fuster, i Josep Pujol, carreter. Potser en aquest cas, el mestre de cases Salvador Domingo era qui, per experiència, podia aportar una visió més realista de l'afer, ja que del 1687 al 1694, havia estat contractat pel Comú per fer la neteja periòdica del temple parroquial, tasca que el dugué a treballar amb ponts volants a la mateixa església de Sant Joan.⁹⁹ Tots aquests oficials consultats van ser del parer que “fora de molt major conveniència lo fer vestidas de peu que no los ponts volants y que quant al gasto serà molt poch més ab vestidas que en ponts volants...”; a més, els ponts volants tenien l'inconvenient que s'havia de foradar la volta de l'església i que els materials necessaris (“sogues de cànem, ternals, colls ferros”, etc.), difícilment, després, podien ser reaprofitats. En canvi, asseguraven que les bastides tenien més estabilitat i donaven molta més seguretat als operaris en el seu treball, i que, després, seria molt més fàcil revendre els taulons i antenes de les bastides de peu. Per tant, els jurats de la vila van deixar constància escrupolosa de l'acord de fer bastides en comptes d'allò que estava convingut en els pactes de la capitulació.¹⁰⁰

*Escultura d'un dels doctors de l'Església
(sant Agustí ?). Foto: Museu de Valls /
Arxiu Cèsar Martinell.*

⁹⁹ Amb l'ajut de ponts volants i d'altres estris que li proporcionava la universitat, netejava dues vegades a l'any, els retaules, l'orgue i els altars, i una vegada cada any, espolsava la volta de la nau de l'església. Vegeu OLIVÉ, 1989, II, p. 562.

¹⁰⁰ ACAC, *Consells*, núm. 19, fol. 240-240v (acta del 24 de juliol de 1699).

El 9 de novembre de 1699, Magí Torrebruna, invocant el pacte que l'obligava no acolorir res sense que la vila no aprovés abans els daurats fets, demanà als jurats que la universitat anés a veure la part que ja tenia daurada i a punt d'acolorir. Els jurats i els altres elegits “son anats a veurer dita obra daurada y apareixen los estava ben daurada y acabada [...] y an dit a dit official vaje acolorint dita obra acabada [...] de la manera sie necessari”.¹⁰¹ Mesos després, són els jurats els que, fent ús de la bona disposició del jesuïta tarragoní Miquel Cessé, en assessorar-los en allò que els convingués, li van demanar que anés a veure la marxa dels treballs de Magí Torrebruna. Arribat a Valls i supervisada l'obra amb deteniment, “digué que així la obra com lo or estava tot segons art y regla per quan que avia vist ja algunas figuras y altra obra en casa de dit official”,¹⁰² i que després de baixar de la bastida “a dit [...] lo mateix”.¹⁰³ A mitjan mes de desembre del 1700, tots els comissionats municipals per a la dauradura van tornar a anar a veure l'obra i comprovar si tot es feia segons el que estava previst. Van estar a l'obrador de Magí Torrebruna on van veure els quatre doctors de l'Església que ja estaven daurats: havien de decidir si les capes d'aquestes escultures s'acolorien o quedaven totes d'or. Van resoldre que quedessin d'or. Després, “pujats en la bastida se reconegué la obra del segon cuerpo y la estufadura y encarnació...”,¹⁰⁴ van convenir en que “...los quadros y deurat del segon cuerpo ha quedat a gust de tots ... y [de] la Puríssima se quedà se estufàs del millor modo se puga segons lo art y [lo que] convenie en dita obra...”.¹⁰⁵ Tot sembla indicar que en cap moment hi hagué greus discrepàncies entre els representants municipals i el daurador del retaule, sinó, més aviat, tot el contrari; a mesura que avançaven els treballs del daurat, els vallencs s'anaven captivant, més i més, amb els resultats magnífics.

El 10 de desembre de 1702, el daurador notificà als jurats del Consell que “avia acabat de daurar lo retaule major...”, que només quedava pujar als seus nínxols algunes imatges i que, tot seguit, ja podrien desmuntar la bastida.¹⁰⁶ Els treballs del daurat havien començat a mitjan mes de setembre de 1699 i acabaven el 10 de desembre de 1702; el daurador s'ajustà als terminis pactats i conclouia la feina a gust de tothom. De fet, era a partir de aleshores que l'església parroquial de Sant Joan de Valls estava realment “acabada”.

El retaule lluí la seva esplèndida magnificència de daurats i estofats des d'aquell inici del segle XVIII fins al 1787. El 14 de setembre de 1787 va descarregar a Valls una gran tempesta acompanyada d'abundant aparell elèctric. L'aiguat va fer destrosses

¹⁰¹ ACAC, *Consells*, núm. 19, fol. 244 (acta del 9 de novembre de 1699).

¹⁰² ACAC, *Consells*, núm. 19, fol. 245v (acta del 27 de febrer de 1700).

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ ACAC, *Consells*, núm. 19, fol. 252v (acta del 19 de desembre de 1700).

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ ACAC, *Consells*, núm. 19, fol. 267v-268 (acta del 10 de desembre de 1702).

importants, sobretot, perquè diversos llamps van poder entrar dins l'església parroquial. Puigjaner se'n feia ressò indicant que “cayó una centella [...] y otras en la iglesia parroquial [...] entre otros destrozos, rompió el brazo y la espada del ángel, que está sobre el altar mayor, rompió un listón de la puerta del Sacrario [...] cubrió de una oscura sombra (que todavía se nota hoy día) todo el dorado del altar mayor...”.¹⁰⁷

El retaule es va construir durant el segle XVII, un segle convuls ple de guerres i revoltes. El seu daurat s'havia plantejat quan a Valls tot just havia resolt, l'any 1694, una revolta popular (la dels Pobres),¹⁰⁸ i s'acabà a les envistes de la Guerra de Successió; només els elements naturals havien malmès, en part, l'esplendor d'aquella obra d'art. Però el retaule, aquell en el que havien treballat escultors tan notables com els Agustí Pujol, els Tramulles, Onofre Fuster, etc., no va sobreviure la Guerra Civil espanyola (1936-1939), perquè va ser destruït. Els anys 1947-1954 es construí una rèplica de l'antic retaule, tot aprofitant algunes restes i restaurant-ne d'altres. Però el que per desgràcia es va perdre per sempre va ser la subtileza i l'harmonia dels daurats i policromats amb què el daurador Magí Torrebruna havia fet del retaule vallenc, una de les millors obres del seu temps.

Un dels pocs vestigis existents a l'actualitat de la feina de Magí Torrebruna en el retaule major de Sant Joan, de Valls, on s'observa el treball de cisell sobre un fragment d'estofat.
Foto: Arxiu Parròquia de Sant Joan Baptista de Valls / Pere Queralt.

¹⁰⁷ PUIGJANER, 1881, p. 258-259.

¹⁰⁸ OLIVÉ, 1982-1983, p. 95-104.

Fonts d'arxiu

ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ (ACA)

ACA, *Monacals (Hisenda)*, reg. 3617. *Llibre del debit i credit de la vila de Valls 1687-1735*.

ARXIU COMARCAL DE L'ALT CAMP (ACAC)

ACAC, *Consells*, núm. 19. *Llibre del Consell Especial 1676-1710*.

ACAC, *Not. de Valls*, núm. 367: not. Jacint Comes. *Protocol eo 'borrador' [...] en lo any 1639*.

ACAC, *Fons Imprenta Castells*, notaris (1667-1725): *Contracte entre els Jurats de la vila de Valls i Magí Torrabruna, daurador, per daurar el retaule de l'altar major de l'església parroquial de Sant Joan Baptista*.

ARXIU HISTÒRIC DE PROTOCOLS DE BARCELONA (AHPB)

AHPB, Notari núm. 824. Manual núm. 4 (not. Fco. Bonaventura Torres, *Decimum Manuale* [24 des. 1698-24 des. 1699]).

AHPB, Notari núm. 824. Manual núm. 5 (not. Fco. Bonaventura Torres, *Decimum tersium Manuale* [30 des. 1701-24 des. 1702]).

Bibliografia

Alba daurada. *L'art del retaule a Catalunya: 1600-1792 circa* (catàleg de l'exposició). Museu d'Art de Girona. Girona, 2006.

ALSINA I CATALÀ, Claudi; FELIU I MONTFORT, Gaspar i MARQUET I FERIGLE, Lluís. *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*. Biblioteca de Cultura Catalana, 67. Curial. Barcelona, 1990.

ARROYO I JULIVERT, Salvador. "L'àngel del campanar del Vendrell: artesans, argenters i dauradors. 1784", a *Del Penedès I*. Vilafranca del Penedès, 2002, p. 23-42.

BADA, Joan. "La Contrareforma", a *La cultura catalana del Renaixement a la Il·lustració*. Cicle de conferències fet al CIC de Terrassa. Curs 1981-1982. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1997.

Dels secrets que pertanyen al ofici de argenter y batifuller treballan plata i or. Ms. 652. Segueix un vocabulari químic i una barreja de tractats i fórmules químiques, de tintoreria, medicina, etc. De diferents mans del segle XVIII (104 fulls. 220 x 110 mm). Cobertes antigues de pergami. Biblioteca del Monestir de Montserrat.

BOSCH I BALLBONA, Joan. *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*. Manresa, 1990.

CORACHÁN, Juan Bautista. *Arithmetica demostrada theorico-practica para lo mathematico y mercantil: explicanse las monedas, pesos y medidas...* Juan Piferrer. Barcelona, 1719.

- ESPINALT I CASTEL, Carles. "La tècnica de l'escultura policromada: de l'arbre a l'altar", a *Alba daurada. L'art del retaule a Catalunya: 1600-1792 circa*. Girona, 2006, p. 91-107.
- FABRA I SALVAT, M. Ester. "Confraries i gremis de la ciutat de Valls I", a *Quaderns de Vilaniu* 7. Valls, 1985, p. 3-18.
- FÀBREGA, Albert i SERRA, Francesc. "Claret dels Cavallers (Sant Mateu de Bages)", a *Dovella* 96. Manresa, 2008, p. 5-19.
- FLORES JUANPERE, Montserrat. "El pas del Davallament de la Creu", a [http://www.carrutxa.org / bibliotec](http://www.carrutxa.org/biblioteca), 2008.
- GALOBART I SOLER, Josep. "Pau Sunyer, escultor, i Magí Torrebruna, daurador, autors del retaule de Sant Miquel i dels sants màrtirs de l'església parroquial de Moià", a *Ausa* XVI. Vic, 1994, p. 131-138.
- GARCÍA I FIGUERAS, Maria. *La fàbrica de la nova església parroquial de Sant Joan Baptista de Valls: Construcció i estudi arquitectònic*. Consell Comarcal de l'Alt Camp. Valls, 2001.
- INTERIAN DE AYALA, Juan. *El pintor christiano, y erudito, o tratado de los errores que suelen cometerse [...] en pintar, y esculpir las Imágenes Sagradas: dividido en ocho libros, con un apéndice [...] / escrita en latín por [...] Juan Interian de Ayala [...] Orden de nuestra Señora de las Mercedes [...] y traducida en castellano por D. Luis de Durán y de Bastéro [...]; por D. Joachin Ibarra [...]*. Madrid, 1782.
- KAMEN, Henry. *Canvi cultural a la societat del Segle d'Or: Catalunya i Castella, segles XVI-XVII* [títol original en anglès: *The Phoenix and the Flame. Catalonia and the Counter Reformation*, 1993]. Pagès Editors. Lleida, 1998.
- LLOBET I PORTELLA, Josep M. "La construcció de la nova capella de Nostra Senyora del Claustre i el seu retaule a la col·legiata de Guissona (1680-1705)", a *Miscel·lània Cerverina* 13. Cervera, 1999, p. 97-109.
- MADURELL I MARIMÓN, José M. "Retablos gerundenses (1570-1752)", a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 6. Girona, 1951, p. 247-270.
- . "La capilla de San Ramón Nonat del Castillo de Cardona y el retablo mayor del Santuario del Portell", a *Analecta Sacra Tarraconensia*, Vol. XXXVIII. 1965, p. 281-307.
- MASSANELL I ESCLANS, Antoni. "Els artistes vilafraquins: pintors, escultors, dauradors (Segles XV al XVIII)", a *Miscel·lània Penedesenca I*. Institut d'Estudis Penedesencs, Sant Sadurn d'Anoia, 1978, p. 95-117.
- MATA DE LA CRUZ, Sofia. "Artistes i artesans del Camp de Tarragona entre els segles XVII i XVIII: Notes d'arxiu", a *Quaderns de Vilaniu* [Pro manuscrito].
- MORAGAS, Fidel de. "L'art, els artistes i els artesans de Valls", *Butlletí Arqueològic*. Tarragona, 1921, I p. 15-17, II p. 43-44, III p. 65-67, IV p. 75-77 (Tarragona, 1922): I p. 105-107, II p. 143-147, III p. 194-196, IV p. 216-222, V p. 232-236.

- MORAGAS, Fidel de. "Els retaules de l'església parroquial de Sant Joan Baptista de Valls", a *Acció Comarcal*. Valls, 31-01-1931, p. 2.
- . "L'art, els artistes i els artesans de Valls", a *Estudis Universitaris Catalans XIX*. Barcelona, 1934, p. 281-321; *XX*. Barcelona, 1935, p. 50-68.
- OLIVÉ I OLLÉ, Francesc. "Aportacions a un avalot en el Camp de Tarragona: Valls 1694", a *Universitas Tarraconensis 5*. Tarragona, 1982-1983, p. 95-104.
- . "Quatre-cents aniversari de la construcció de l'església parroquial de Sant Joan Baptista de Valls (1583-1983)", a *Quaderns de Vilaniu 3*. Valls, maig 1983, p. 3-18.
- . *Valls, de la crisi del segle XVI a la recuperació econòmica del segle XVIII. La ciutat, les viles, la comarca: un estudi de la terra i de la seva gent al llarg de l'Antic Règim*. 3 vol. Tesi doctoral dirigida per: Navarro Miralles, Luis J. Universitat de Barcelona. Departament d'Història Moderna, 1989.
- . "Els notables: un patriciat de base comercial i pocs nobles", a *Valls i la seva història*. Ed. Santiago Roquer i Lluís Navarro. Institut d'Estudis Vallencs. Valls, 2005, p. 219-232.
- . "Annex 3: Principals unitats de compte i mesura emprades a la vila de Valls del segle XVI al XVIII", a *Valls i la seva història*. Volum IV (segles XVI-XVIII: conflictes, canvis i desenvolupament). Ed. Santiago Roquer i Lluís Navarro. Institut d'Estudis Vallencs, Valls, 2005, p. 370-371.
- PÉREZ SANTAMARÍA, Aurora. *Escultura barroca a Catalunya: Els tallers de Barcelona i Vic (1680-1730 ca.)*. Projectió a Girona. Ed. Virgili & Pagès, Pagès, 1988.
- PONS, MARC [Indaleci Castells]. "De la vellúria: Artistes", a *La Crònica de Valls*, Valls, 30-07-1921.
- PUIGJANER Y GUAL, Francisco. *Historia de la villa de Valls, des de su fundación hasta nuestros días*. Imp. Pellisser, Valls, 1881.
- RAVENTÓS I GIRALT, Josep. *La sinodalitat a Catalunya: Síntesi històrica dels concilis tarraconenses*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2000.
- "Las Corlas", a *Rescat. Butlletí del Servei de Restauració de Béns Mobles*, 3. Juliol, 1997, p. 3.
- RIBADENEYRA, Pedro. *Flos sanctorum o Libro de las vidas de los santos / escrita por el Padre Pedro de Ribadeneira de la Compañía de Jesus [...] primera parte, en la qual se contienen las vidas de Christo Nuestro Señor y de su santissima madre y de todos los santos que reza la Yglesia Romana en los seys primeros meses del año [...]*. En Madrid: por Luis Sánchez, 1599 [36], 708 p. ; Fol.
- RIBAS I VALLESPINOSA, Eusebi. Pbre. *Monografía de la Iglesia Parroquial de Sant Joan Baptista de la ciutat de Valls*. Imp. de E. Castells, Valls, 1913.

- RIBAS VALLESPINOSA, Eusebi. "Quadres alabastrins de Valls", a *La Crònica de Valls*. Valls, 31-01-1931, p. 3.
- SERRA I VILARÓ, Joan. *Història de Cardona: L'església i parròquia de Sant Miquel de Cardona*. Vol. VI. Tarragona, 1962.
- SOLÀ COLOMER, Xavier. *La reforma catòlica a la muntanya catalana a través de les visites pastorals: els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)*. Tesi doctoral. Universitat de Girona. Departament de Geografia, Història i Història de l'Art. Girona. Juny 2005.
- TORRAS I TILLÓ, Santi. "Més dades sobre l'església de Sant Pere de Rubí en l'art i en el temps (1506-1702)", a *Terme 16*. Terrassa, 2001, p. 111-144.
- TRIADÓ, Joan-Ramon. *L'època del barroc, s. XVII-XVIII (història de l'art català, V)*. Edicions 62. Barcelona, 1984.
- VIGNOLA, Giacomo Barozzi da. *Regola delli cinque ordini d'architettura* [S.l. : s.n., s.a.] (1563) XXXI h. de grab.
- YEGUAS I GASSÓ, Joan. "Els Grau i l'escultura del segle XVII a la Catalunya de Ponent", a *Locus Amoenus* 8. 2005-2006, p. 147-163.
- . "El patrimoni artístic", a Isidor Cònsul et alii, *Llibre de Bellpuig: una història gràfica*. Ajuntament de Bellpuig. Bellpuig, 2007, p. 80-125.

Apèndix

DOCUMENT NÚM. I

1688, novembre, 8; Valls.

El Consell Especial acorda donar 16 lliures al verguers de la vila pels seus treballs extraordinaris en blanquejar el retaule major de l'església parroquial.

ACAC. Consells, núm. 19: *Llibre del Consell Especial 1676-1710*, fol. 103.

Vuy que comptem a 8 de novembre de 1688 en lo secret de la casa de la present Vila se ha convocat y ajustat Consell Especial en la forma acostumada al qual han assistit los Consellers deval scrits y Jurats [...]

Ítem, se ha proposat de que lo Retaule esta acabat de blanquejar Y com los Verguers agen treballat molt en ajudar a dita obra sels propose a vista que també se avian de llogar altres persones per son treball si sels donara cosa.

Se a proposat sels donia 16 ll. -s., so es a Manuel 8 ll.-s. supuesto a fet los ai-guacuits, a Jaume Oliva 5 ll. -s. y a Joan 3 ll. -s. que en exa manera tenen bastanta satisfacció.

DOCUMENT NÚM. 2

1699, juliol, 16;Valls.

Contracte entre els Jurats de la vila de Valls i Magí Torrabruna, daurador, per daurar el retaule de l'altar major de l'església parroquial de Sant Joan Baptista en el termini de tres anys i pel preu de 4.400 lliures.

ACAC, Fons *Imprenta Castells*, notaris (1667-1725).

[Fulls solts arrancats del llibre del notari de Valls, Joan Sardà, *Manual dels protocols de 1699*, fols. 182v-188v]

Die 16 mensis Iulii anno a Natiuitati Domini 1699. In Vila de Valls Campi et Archidioecesis Tarraconensis. En nom de Nostre Señor Déu Jesuchrist y dela Gloriosa y humil Verge Maria y del gloriós Sant Joan Batista sia. Amén.

Per rahó y ocasió de la fàbrica de daurar lo Rataula major fahedora dela Iglesia Parrochial de la Vila de Valls és assaber lo deuant y costats de dit Rataula tot lo que és escultura /183r/ comprenent-hi la Puríssima Concepció, Sant Joan Batista, Sacrari per part de fora y gradas de dit altar, las quals cosas no obstant estan dauradas se an de tornar ha daurar nouament segons la obra de dit Rataula y quiscuna de ditas lmatges, Sacrari y Gradat demanara per compta y ha costas de la Uniuersitat de la Vila de Valls per y entre los Magnífichs Señors Jurats y personas nomenadas per lo Consell General lo nom dels quals baix seran scrits y continuats en nom y per part de tota la Uniuersitat y singulars personas de dita Vila de Valls de part una, y lo Señor Magí Torrabruna daurador de la Ciutat de Barcelona de part altre es estada feta, en oïda, firmada y jurada la Capitulació del thenor següent:

Primerament, lo dit Señor Magí Torrabruna daurador per lo que los Magnífichs Señors Jurats y personas eo Promens en nom de tota la Uniuersitat de dita Vila ab altre capitol li Prometen donar y pagar /183v/ ab pacta fet quatre mil y quatre centas lliuras moneda barcelonesa, promet y se obliga y ha son càrrech pren de fer y daurar la fàbrica del Rataula major de dita Parrochial Iglesia de dita Vila, ço és lo deuant y costats de dit Altar Major tot lo que és escultura daurant nouament la Puríssima, Sant Joan, Sacrari per defora, y gradas segons lo modo, forma y manera que està disposat y continuat en un paper de pactes fets per dits Señors Señors Jurats y personas nomenadas y en companyia de aquells los quals pactas y modo se ha de daurar són estats paraula per paraula llegits ha dit Señor Magí Torrabruna y lliurada Còpia de aquells la qual és del thenor següent:

Capitulació de la obra y fàbrica de daurar lo Rataula eo Altar Major de la Iglesia Parrochial de la Vila de Valls ço és lo deuant /184r/ y costats de dit Rataula tot lo que és escultura¹⁰⁹ comprenent-hi la Puríssima, Sant Joan, Sacrari per defora y gradas que vol la Uniuersitat de dita Vila que se hage de tornar ha daurar nouament ha

¹⁰⁹ Al marge, “es a saber lo deuant de dit retaule y las Torrajes dels costa[t]s que fan cara a tres parts”.

gastos de la Uniuersitat de dita Vila de Valls confoma esta Capitulació per est effecta feta està designat per orde dels Magnífichs Señors Jurats y personas eo Promens per dit effecta elets per lo Consell General de dita Vila de Valls en lo modo y forma següents:

1. Primo, vol la Vila que las Columnas, Coronisas, Nintxos dels Sants sie tot hor y així mateix lo trono y dosser de Sant Joan.
2. Ítem, vol la dita Uniuersitat que totas las figuras y Istorias de dit Altar Major sien doradas, acoloridas y encarnadas segons requereix quiscuna de ditas Imatges així de Apòstols com demés Sants a coneguda de dita Vila, y que tot lo restant de dit Rataula sie tot hor.
3. /184v/ Ítem, vol la dita Uniuersitat que lo official emprendrà la obra de daurar lo dit Rataula lo hage de comensar al capdemunt y quant hage fet part de dita obra en quansevol part y no sie feta de satisfacció y no agradarà a la Vila, segons los Informes prendrà la Uniuersitat de officials ha sa coneguda y aquells digan que dita obra no és de satisfatió puga la dita Uniuersitat despadir al tal official emprendrà de fer dita obra pagant-li los treballs hi haurà tingut en lo que haurà daurat, y treballat hagué respecta del que's concertarà de tota la obra ha coneguda dels officials la Vila li apareixerà nomenar.
4. Ítem, vol la dita Uniuersitat que lo official emprendrà de fer dita obra de daurar dit Rataula no puga acolorir ninguna cosa que primer no sie vist per qui la Vila apareixerà.
5. /185v/ Ítem, vol la dita Uniuersitat que dins un mes del die se fasa lo acta del Concert y ajust de dita obra dega posar-se lo official ha treballar en aquella o altrament per tot lo mes de Setembre propvinent.
6. Ítem, Promet dita Uniuersitat a lo official que emprendrà dita obra tot lo temps durarà aquella serà franch de tots talls y taxas, allotjament y Examen.
7. Ítem, així mateix Promet la dita Uniuersitat que ha sas costas farà los Ponts Volants seran necessaris per a treballar dita obra¹¹⁰ y mudar aquells les ocassions se auran de mudar y també fer-la baixar.¹¹¹
8. Ítem, vol la dita Uniuersitat quede ha son Càrrech lo comprar lo hor se haurà manester per daurar dit Rataula y sie en descàrrech lo que costarà dit hor del Preu se li'n prometrà donar a lo final.
9. Ítem, vol la dita Uniuersitat que acabada dita obra puga la Vila fer judicar aquella ha sa coneguda advertint al official que no se'l donarà ninguna /185v/ Cosa de las milloras si ni haurà si sols per veurer si lo official haurà donat la satisfacció segons lo pactat.

¹¹⁰ Interlineat: "ab tota seguretat".

¹¹¹ Al marge, "les figures del retaula y tonar a fer a pujar".

10. Ítem, Promet la dita Uniuersitat que quiscun anys durant dita obra donarà y pagarà al official per or, mans, y demás Arrequinas Dos Centas doblas valents Mil y Cent lliuras ab las pagas de a Manera se ajustaran.
11. Ítem, vol la dita Uniuersitat que lo official emprendrà de fer dita obra durant lo termini se obligarà de fer aquella no pujan empender feina en altre part.
12. Ítem, vol la dita Uniuersitat que lo official emprendrà de daurar y fer demás convenient en dit Rataula¹¹² ho hage de fer y acabar segons lo que requereix y demana dita obra dins lo termini de tres anys comptadors del dia se encomensarà dita obra en avant que serà del dia¹¹³ se firmarà¹¹⁴ /186r/ lo acta del ajust de dita obra, y si passats dit termini lo dit official no auia acabada dita obra que la dita Uniuersitat tinga facultat de fer acabar aquella a gastos del official aurà emprés de fer aquella. Y si a cas no·y auia prou del que la Vila, alesores li deurà que lo tal official age de Satisfes allò que la dita Uniuersitat pagarà además de dit ajust y aquella puga fer acabar al official que la dita Uniuersitat voldrà.
13. Ítem, vol la dita Uniuersitat que si après de acabada dita obra puga y se reserua facultat com està dit de fer visurar aquella per dos officials, un per cada part.

La qual obra feta y acabada ab tota perfectió sots lo modo, forma y manera que ab los presents Capítols se Conté y donarà y lliura a dits Magnífichs /186v/ Señors Jurats y Uniuersitat y attendrà y complirà tot lo contengut en las sobre dites Capitulacions dins lo Espay y termini de tres anys que Comensaran del die present a un mes primer vinent en hauant Comptadors Volent y Consentint y expressament pactajant que si expressament dins dits tres anys, y après de passat aquells, dit Rataula no estarà acabat de daurar en la Conformitat sobredita, dits Magnífichs Señors Jurats qui a les horas seran pujan y los sie lícit de fer fer y proseguir lo daurar lo dit Rataula a totas Costas y despesas del dit Señor Magí Torrabruna per altres idòneos Mestras dauradors y assó per pacta exprés y altrament Conué y en bona fe promet de refer y esmenar a la dita Uniuersitat tot lo més cost de la dita obra y tots y qualsevols danys, interessos y despesas que per dit effecta en qualsevol forma y manera los esdevindrà patir encontinent que /187r/ request ne serà, sens dilatió ni excusa alguna ab los acostumats salaris de procurador dins de la Vila de Valls deu sous, y fora vint, de ab restitutió totas missions y despesas que per la exacució y cobranza los ne esdevindrà patir volent que los Magnífichs Señors Jurats y Síndichs sien Creguts de sa sola y simple paraula¹¹⁵ per Complir las ditas Cosas ne

¹¹³ A continuació, “present” cancel·lat.

¹¹⁴ A continuació, “del present” cancel·lat.

¹¹⁵ Al marge, “Y per major seguretat ne dona en fiança y principal pagador Joseph Errera mestre Batifuller de Barcelona, lo qual ne[a]cepta lo dit càrrech de fiança y promet junt dit son principal y sens de estar tingut y obligat a ditas cosas y tant Principal confiansa”. A continuació, “y” cancel·lat.

obliga a la dita Uniuersitat y Successors de aquella tots y sengles béns seus mobles e immobles haguts y per hauer ab totas renunciacions, y submissions necessàries així de propi for com altres no res menys fa y firma scriptura de ters en lo llibre dels tersos de la Cort del Magnífich Veguer ho Regent la Vegueria de Barcelona y de altre qualsevol Cort privilegiada del present Principat de Catalunya obligant-se per ço sa persona y béns y per lo que és absent de ditas Corts y a dita scriptura de ters firmar no pot per ço Constitueix procuradors seus tots los notaris /187v/ y scrivans, segions y Porters de ditas respectivas Corts absents pera que en nom de dit Torrabruna y en ditas Corts y quiscuna de aquellas pogan fer firmar y Continuar dita scriptura de ters y obligar la persona y béns¹¹⁶ Juxta la serie y thenor rigor y obseruansa de dita scriptura de ters segons stil de ditas Corts Prometent que tot lo que per dits procuradors ho lo altre de ells farà ho tindrà per ferm y agradable y Contra de aquells no farà ni vindrà en ningun temps per ninguna Causa ho rahó y així ho firma y farà.

Ítem en altre Capítol los Magnífichs Señors Joan Pasqual, Barnat Plana y Balthezar Casas, lo any Corrent Jurats de la Uniuersitat de la present Vila de Valls, lo Magnífich Joseph Gassol Doctor en Medicina, Mossèn Joseph Comarida, Mossèn Magí Roig, Mossèn Bonaventura Gassol, lo Magnífich Barnat Torner Ciutadà honrat /185r/ de Barcelona, Promens y del Concell Special de dita Vila de Valls fent estes cosas per Comissió expressa a ells donada y Consentida per lo honrat y Savi Concell General de dita Vila presehint deguda deliberació feta tingut y Celebrat lo die Set del mes de Juny prop passat en nom de tota la Uniuersitat y singulars personas de dita Vila Conuenen y en bona fe prometan al dit Señor Magí Torrabruna, Mestra daurador de la Ciutat de Barcelona, que per rahó de daurar, acolorir y encarnar lo rataula major de dita Vila y Daurar de nou les Imatges de la Puríssima, Sant Joan, Sacrari per part defora, y gradas en lo modo y forma y manera que en ditas Capitulacions se Conté ha pres a son Càrrech y se és obligat ha fer y daurar lo dit Rataula li donaran y pagaran, y donar y pagar prometan quatre Mil y quatre Centas lliuras /188v/ per or, mans y demás Arraquinas per a daurar, acolorir y encarnar per fer la obra de dit Rataula las quals quatre Mil y quatre Centas lliuras li donaran y pagaran Mil y Cent lliuras Cada any ab las pagas següents: 550 ll. -s. del dia comensarà la obra a sis mesos primers vinents; 550 ll. -s. de dit dia comensarà dita obra a un any primer vinent, y los demás anys següents, de mig en mig any consemblants 550 ll. -s. fins a tant estiga acabat de pagar ditas 4400 ll. -s., sens dilació ni excusa alguna ab los acostumatats salaris de procurador ab restitució de totas missions y despesas Sots obligació de tots los béns de la Uniueristat de dita Vila ab totas Renunciacions tant de propi for com altres y així o firman y Juran.

¹¹⁶ Al marge, “del principal y los béns tant solament de la fiança”.

DOCUMENT NÚM. 3

1699, setembre, 18; Barcelona.

Consigna de l. 100 lliures que Magí Torrabruna, daurador del retaule major de l'església parroquial de Valls, fa a favor de Josep Herrera, batifuller de Barcelona.

AHPB. Notari núm. 824, Manual núm. 4 (not. Fco. Bonaventura Torres, *Decimum Manuale* [24 des. 1698-24 des. 1699]), fols. 272v-273.

Dicto Die

[Die veneri XVIII mensis Septembris anno a nativitate Domini MDCXXXVIII]

Ego Maginus Torrabruna inareator siue dorador ciuis Barchinona, Pro soluendo et satisfaciendo vobis infrascripto Josepho Errera, bracteatori siue batifuller ciui Barchinona ducentum dupleas auri pro consimilibus quas vobis debere confeci in debitorio instrumento recepto apud notarium infrascriptum die presenti et paulo ante istud rationibus que ibi expressis. *Gratis etcétera*. Asigno et consigno vobis iam dicto Josepho Errera presenti consimiles ducentum dupleas auri habendas et percipiendas a iuratis et Uniuersitate villae de Valls, Campi et Archidiocesis Tarraconensis, ex ultima solutione que ad terminum veniet in anno millesimo septingentesimo tertio ex illis octingentum duplesi auri que est pactio sive concert inauendi retabulum majorem ecclessia parroquialis dictae villa de Valls iuxta conuentum inter me ex una et dictos iuratos et Uniuersitatem dictae villa in instrumento recepto ut asero penes discretum Joannem Sardà notarium publicum dictae villa die ·XVI· mensis Iulii proxime preteriti. Has itaque *etcétera*. Sicut melius *etcétera*. Preterea cedo iura *etcétera*. Quibus iuribus *etcétera*. Ego enim *etcétera*. Dicens et intimas *etcétera*. In super conuenio et promitto prompta facere habere et percipere *etcétera*. Teneri que de questione semper et omni casu et derestitutione expenssarum *etcétera*. Super quibus *etcétera*. Credatur *etcétera*. Et pro his compendi *etcétera*. Obligo omnia et singula bona mea mobilia /273r/ et immobilia *etcétera*. Renuncians omni et cuinque iuri *etcétera*. Et ut predicta *etcétera*. Iuro *etcétera*. Hac *etcétera*. Igitur *etcétera*. Actum *etcétera*.

Testes sunt Reverendus Patianus Saborit, presbiter Barchinona residens et Carolus Bonafe, scriptor Barchinona.

DOCUMENT NÚM. 4

[~1702], Valls.

Apuntament al Llibre del Dèbit i Crèdit de la vila de Valls de les vicissituds en els pagaments de daurar el retaule de l'altar major de la parroquial església de sant Joan de Valls.

ACA, Monacals (Hisenda), reg. 3617. *Llibre del Dèbit i Crèdit de la vila de Valls 1687-1735*. p. 53.

Del sobredit concert del Retaula ni ha consignades mil y cent lliures a Joseph Errera, Batifuller de Barcelona per lo sobradit Magí Torrebruna, daurador, ço es 550 lliures que les aura a 23 de mars 1703, y 550 lliures que las vera a 23 de Setembre de dit any 1703, a compte de dit concert del Retaula com consta de dita consigna en poder del discret Francisco Bonaventura Torras, notari públich de Barcelona a 18 de setembre de 1699, y lo dit Josph Errera a reconsignat ditas 1.100 lliures a Joseph Many, mercader ciutadà de Barcelona, consta en poder de dit Torras, notari, a 17 setembre 1702, la qual consignatio Intimada a dits Magnífichs Señors Jurats a instantia de dit Joseph Many, mercader, y han respost pagaran dit Many, com han notificat, dich.